Husbehovstäkter i Västerbotten

Länsstyrelsen
Västerbotten

Meddelande 4•2008

Husbehovstäkter i Västerbotten

Ansvarig funktion: Miljöskydd
Författare: Katarina Jönsson
Textgranskning: Eva Mikaelsson
Omslagsfoto: Husbehovstäkt i Gransjö, Vilhelmina kommun. Camilla Jonsson
Layout: Elisabeth Husing
ISSN: 0348-0291
Upplaga: 80 ex
Tryck: Länsstyrelsens Tryckeri 2008

Förord

Naturgruset är en ändlig naturresurs och som sådan måste den hanteras sparsamt. Nyttjandet av naturgruset måste minska så att livslängden på de fyndigheter som är möjliga att ta ut ökar och materialet används till de ändamål som det kvalitetsmässigt sett är mest lämpat för.

För att begränsa ingreppet på naturmiljön och spara naturgruset krävs en ökad återanvändning av ballastmaterial. Alternativa material som överskottsmassor, upplag, morän och berg måste nyttjas i mycket större omfattning. Nationella, regionala och lokala miljömål om grundvatten och naturgrusanvändning talar för detta.

”Husbehovstäkter i Västerbottens län” är en inventering som utfördes 1997 men underlaget är idag än mer aktuellt då nya regler i lagstiftningen gör att husbehovstäkterna kan vara anmälningspliktiga och i vissa fall tillståndspliktiga.

Inventeringen och de bedömningar som har gjorts av husbehovstäkter inom områden med höga naturvärden och vattenskyddsområden visar också att problematiken och påverkan är densamma som för de kommersiella täkter som prövas och behöver tillståndsplikt. Det innebär att det kan det vara svårt att motivera varför man får bryta för husbehov men inte för andra ändamål.

Rapporten har genomförts av Katarina Jönsson. Fältinventeringarna och fältarbetet gjordes av Katarina Jönsson och Eva Mikaelsson och arbetet har skett i nära samarbete med Länsstyrelsens Miljöbyrå.

Eva Mikaelsson, Umeå i maj 2008.

Innehåll

Sammanfattning	9
Mål och syfte	11
Problemet	11
Bakgrund	13
Material	13
Lagstiftning och bestämmelser	13
Miljöbalken (kapitel 1, 2 och 3)	13
Miljöbalken (kapitel 9 och 12)	14
Riksintressen för naturvård	15
Natura 2000-områden - ett ekologiskt nätverk inom EU	15
Metod	17
Resultat	19
Husbehovstäkter i Västerbottens län	19
Husbehovstäkter kommunvis	21
Husbehovstäkter och tillståndsgivna täkter inom Vattenskydds-område	24
Sammanfattning av inventering av husbehovstäkter i Umeå kommun	25
Husbehovstäkter inom klass I-områden	25
Husbehovstäkter inom klass II-områden	26
Husbehovstäkter inom klass III-områden	26
Husbehovstäkter inom områden av intresse för naturvården	27
Sammanfattning av inventering av husbehovstäkter längs Öreälv	27
Husbehovstäkter inom klass I-områden	27
Husbehovstäkter inom klass II-områden	29
Husbehovstäkter inom klass III-områden	29
Husbehovstäkter inom områden med höga naturvärden	29
Karta över husbehovstäkter i Umeå och Vännäs kommuner	30
Diskussion	31
Referenser	33
Bilaga 1	

Sammanfattning

Syftet med denna rapport har varit att se hur omfattande verksamheten med husbehovstäkter är i Västerbottens län samt i vilken omfattning husbehovstäkter berör eller skadar höga naturvärden. Utgångspunkten är att det finns ett antal husbehovstäkter inom områden med höga naturvärden där länsstyrelsen normalt inte lämnar tillstånd till täkt.

Länsstyrelsens grusinventeringar i länets 15 kommuner har utgjort underlag för undersökningen. Utifrån grusinventeringarna har antalet husbehovstäkter i varje kommun tagits fram och delats upp på de olika naturvärdesklasserna (klass I, II och III). Samtidigt noterades om täkten låg inom riksintresse för naturvården (NRO) och/eller vattenskyddsområde. I Umeå och Vännäs har husbehovstäkterna koordinatsatts och i Umeå kommun och längs Öreälv har husbehovstäkterna fältinventerats.

Resultatet visar att det finns ett stort antal husbehovstäkter i länet (1575 st inom de grusinventerade områdena) och att ungefär en tredjedel av dessa ligger inom områden med höga naturvärden. Det finns 135 st husbehovstäkter inom klass I grusförekomster (varav 67 inom riksintressen för naturvård, NRO). Det finns 183 st husbehovstäkter inom klass II områden (varav 55 inom NRO). Inom vattenskyddsområde finns 35 st husbehovstäkter. Undersökningen visar också att det pågår exploatering i en tredjedel av de husbehovstäkter som ligger inom områden med höga naturvärden. Fältinventeringen visar att det framförallt är husbehovstäkter inom klass I områden som bedöms som störande, ca 75 % av de besökta husbehovstäkterna inom klass I fick detta omdöme. Större delen av de undersökta täkterna inom klass I bedömdes också som stora eller mellanstora.

Husbehovstäkter inom naturgrusfyndigheter med höga naturvärden är ett problem. Enligt rapporten ”Hur länge räcker naturgruset i Umeå regionen” ska alla geologiska bildningar med högsta skyddsvärde (klass I) i kommunernas naturgrusinventering bevaras liksom huvuddelen (90%) av dem som har näst högsta skyddsvärde (klass II). I dessa områden ges inte tillstånd till täkt. Det är därför bra att lagstiftningen har ändrats så att husbehovstäkter kan vara anmälnings- eller tillståndspliktiga. Det innebär ett skydd både för området och för hushållningen med materialet. Då uppnår man också enhetliga bedömningsgrunder och enhetliga regler för täktverksamhet och ett konsekvent skydd för områden med höga naturvärden.

Mål och syfte

Den här utredningen har gjorts för att få ett kunskapsunderlag och en uppfattning om hur husbehovstäktsverksamheten i länet påverkar kända naturvärden. Syftet har varit att undersöka hur omfattande verksamheten med husbehovstäkter är och i vilken omfattning husbehovstäkter skadar höga naturvärden. Med höga naturvärden avses högt klassade fyndigheter (höga geovetenskapliga värden) i naturgrusinventeringarna samt områden som är av riksintresse för naturvården. Utredningen omfattar Västerbottens läns 15 kommuner inom de områden som ingår i respektive kommuns grusinventering.

Problemet

Det finns ett antal husbehovstäkter inom områden med höga naturvärden där Länsstyrelsen normalt inte lämnar tillstånd till täkt. Storleken på husbehovstäkterna varierar från riktigt små där det bara tas ut en skottkärra om året till de som kan jämföras med vilken tillståndsgiven täkt som helst. Tidigare var det så att i ett område där Länsstyrelsen har sagt nej till tillståndspliktig grustäkt, pga. höga naturvärden, kunde en husbehovstäkt öppnas. De kunde också vara mycket större än den tillståndspliktiga täkten. Detta innebar ett dåligt skydd för naturgrus med höga naturvärden och betydelsefulla landskapsformer. Den nya lagstiftningen innebär en mer enhetlig bedömning ur naturvårdssynpunkt.

Husbehovstäkter får idag inte anläggas, utan anmälan måste ske till kommunen enligt 9 kap 6 § miljöbalken. För lokaliseringen av tillståndspliktiga täkter har följande miljömål satts upp (enligt rapporten ”Hur länge räcker naturgruset i Umeå regionen”):

- Alla täkter inom inre vattenskyddsområde avslutats och det lämnas inga nya täkttillstånd inom befintliga eller planerade vattenskyddsområden.

- Alla geologiska bildningar med högsta skyddsvärde (klass I) i kommunernas naturgrusinventering skall bevaras liksom huvuddelen (90%) av dem som har näst högsta skyddsvärde (klass II).

- Alla grusfyndigheter (klass III) som har bra kvalitet och är bra lokaliserade reserveras för framtida uttag.

- Uppmuntra och underlätta övergången till andra alternativa material som morän, överskottsmassor och upplag. Inventera upplag i kommunerna.

De regionala miljömålen för uttag av naturgrus är också inriktade på hushållning och minskat uttag av naturgrus:

- Det årliga uttaget av naturgrus ska minska jämfört med år 2000 och år 2010 utgöra högst 20 % av länets totala ballastproduktion.

- Andelen återvunnet material bör år 2010 vara minst 15 % av den totala ballastanvändningen i Västerbottens län.

Målet är att minska antalet husbehovstäkter och avsluta de som medför skada på höga naturvärden eller andra motstående intressen, t.ex. grundvatten, kultur- och friluftsliv och rennäring.

Bakgrund

Material

Västerbottens län har femton kommuner. I sex av dessa gjordes grusinventeringar under 1980-talet. De övriga nio kommunerna har inventerats och rapporterna färdigställts under 1998 och 1999. Inventeringarna visar vilka större grusfyndigheter som finns i varje kommun. Inventeringarna visar också hur stora mängder material som finns tillgängligt, vilken sammansättning fyndigheterna har och hur de är fördelade geografiskt. Underlagsmaterialet i denna rapport har varit grusinventeringarna, både i form av färdiga rapporter och i form av remissupplagor av nyare inventeringar. Särskilt de nyare naturgrusinventeringarna i inlandet begränsar sig till tätorterna samt älvstråken och de största kommunikationslederna d v s inventeringarna täcker inte hela länets yta, utan bara en del. Dessutom har endast fyndigheter över 50 000 m^3 inventerats.

Vid grusinventeringen har också alla färska och alla gamla, igenvuxna husbehovstäkter och tillståndsgivna täkter, som observerats vid flygbildstolkningen, besökts. Detta för att bl. a se om verksamheten är pågående eller avslutad och i så fall om täkten var efterbehandlad. Det noterades också om ytterligare material fanns att exploatera i anslutning till täkterna. För varje täkt användes ett protokoll där bl a uppgifter om täktens status, storlek, materialslag, lagerföljd och mäktighet fylldes i.

Varje naturgrusfyndighet i grusinventeringen har fått en naturvärdesklassificering, från klass I till klass III. Denna klassificering har följande gradering:

Klass I Områden som från naturvårdssynpunkt har särskilt stort värde och inte kan upplåtas för täkt.

Klass II Områden med ett så stort värde för naturvården att de normalt inte kan upplåtas för täkt.

Klass III Områden med sådant värde för naturvården att särskild uppmärksamhet erfodras vid prövning av ansökan om täkt.

Som underlag har även dokumentationen kring riksintresse för naturvård och beslutade vattenskyddsområden använts. I Umeå kommun har också Länsstyrelsens material om ”område av intresse för naturvården” använts som underlag.

Lagstiftning och bestämmelser

Miljöbalken (Kapitel 1, 2 och 3)

Miljöbalkens intentioner syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl. Detta innebär att miljöbalken ska tillämpas så att värdefulla naturmiljöer skyddas och vårdas. Här sägs också att ”Mark, vatten och fysisk miljö” ska användas så att långsiktigt god hushållning tryggas.

Andra kapitlet i Miljöbalken innehåller de Allmänna hänsynsreglerna. Vid alla verksamheter och åtgärder som omfattas av miljöbalkens bestämmelser skall dessa följas. Några av dem är:

- Bevisbörderegeln –verksamhetsutövaren har bevisbördan.
- Kunskapskravet –man ska veta vad man gör.
- Försiktighetsprincipen –redan risken för negativ påverkan ska leda till försiktighetsmått.
- Lokaliseringsprincipen –man ska välja den plats som är lämpligast för miljön.
- Hushållnings- och kretsloppsprincipen –man ska hushålla med råvaror och energi.I tredje kapitlet finns grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden. Bestämmelserna betonar miljöfrågornas betydelse i planeringen och att vi hushållar med våra mark- och vattenområden. Det är av grundläggande betydelse att områden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt skyddas. Områdena ska användas för det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för med hänsyn till beskaffenhet, läge och föreliggande behov.

Miljöbalken (Kapitel 9 och 12)

I miljöbalken 9 kap, 1 § första stycket står följande; Det krävs tillstånd av länsstyrelsen för täkt av berg, sten, grus, sand, lera, jord, torv eller andra jordarter. För husbehov får dock markinnehavare vidta sådana åtgärder utan tillstånd, om inte annat följer av föreskrifter som har meddelats med stöd av andra stycket. Detta andra stycke lyder: Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva att åtgärder enligt första stycket för markinnehavarens husbehov inte får vidtas utan tillstånd. Tillståndsplikt enligt detta stycke får föreskrivas om åtgärderna kan antas motverka hushållningen av de i första stycket angivna naturresurserna eller medföra en icke obetydlig skada på miljön.

Enligt miljöbalken 9 kapitlet 6 a § första stycket ska vid prövningen av en ansökan om tillstånd till täkt behovet av det material som kan utvinnas vägas mot de skador på djur- och växtlivet och på miljön i övrigt som täkten kan befaras orsaka. Från kommentarerna i propositionen till 12 kap 2 § miljöbalken påpekar man att vid prövningen av en täktansökan ska också värdet av geologiska formationer beaktas.

Möjligheten att föreskriva om tillståndsplikt för husbehovstäkter enligt 12 kap 1§ andra stycket upphävdes 2005, i samband med att täktverksamheten började prövas som miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap 6 § miljöbalken. Istället har en anmälningsplikt hos kommunen införts 2008-01-01 för större husbehovstäkter i naturgrus och berg, enligt bilagan till förordningen om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd:

- **10.30** Täkt för markinnehavarens husbehov av > 10 000 ton naturgrus (totalt uttagen mängd)
- **10.40** Täkt för markinnehavarens husbehov av > 10 000 ton berg, eller torv med verksamhetsområde över 5 ha eller över 50 000 m^3 (då ej bearbetningskoncession eller täkttillstånd)

Naturvårdsverket har klargjort att det gäller: planerade uttag och för varje enskild täkt, inte t.ex. per fastighet.

I regeringens proposition om miljöbalken, i avsnittet om kapitel 12 1,2 §§ (del 2 sid. 145-147) framgår det hur man har resonerat om husbehovstäkter. Enligt dom av regeringsrätten (RÅ 1993 ref. 4) uttalas att täkt för husbehov kan ske på varje slag av fastighet. Avgörande för om täkten har skett för husbehov är enligt domen om det utbrutna materialet använts inom fastigheten för dess eget behov och inte för kommersiellt bruk. Det som var nytt gällande husbehovstäkter i miljöbalken var 12 kap 1 § andra stycket. Här infördes en möjlighet att föreskriva om tillståndsplikt för husbehovstäkter som idag alltså är upphävt.

Tillståndsplikt för husbehovstäkter var aktuell när täkter medför ”icke obetydlig skada på miljön” och när hushållningen med naturresurser och speciellt naturgrus motverkas. De nya reglerna avsåg framförallt täkter med ett totalt uttag av över 1000 m^3 naturgrus eller 5000 m^3 morän i områden med skyddsbehov. I särskilt skyddsvärda områden kunde också mindre uttag, som överstiger 100 m^3 naturgrus eller morän, omfattas av föreskrifter om tillståndsplikt (1 § förordning 1998:904 om täkter etc). Genom att husbehovstäkter jämställdes med andra täkter fick skyddsbehovet generellt genomslag i balken.

I regeringens proposition om miljöbalken, i avsnittet 4.17.1 om täkter (del 1, sid. 376-380) framgick från bakgrundsdiskussionen att det i miljöbalken fanns möjligheten att kräva tillståndsplikt för husbehovstäkt. Den allmänna principen var att ju starkare naturvårdsintresset är ju starkare ska behovet av material vara för att få tillstånd till täkt. Starka skäl har talat för tillståndsplikt på husbehovstäkter. Det var otillfredsställande att ha olika regler för täkter som orsakar jämförbara skador. Ibland kan husbehovstäkter vara mer omfattande än tillståndsgivna och de kan förstöra områden som man vill skydda ur naturvärdessynpunkt. Prövningsmyndigheten får svårigheter att motivera avslag till kommersiell täkt där det pågår husbehovstäkt. Syftet var alltså att få en enhetlig bedömning av alla täkter som befaras medföra skada på naturmiljön eller motverka hushållningen med naturresurserna.

För husbehovstäkter som inte är anmälningspliktiga gäller fortfarande ”enligt 12 kap 6 § miljöbalken (1998:808) ska anmälan för samråd ske, om en verksamhet eller åtgärd, som inte omfattas av tillstånds- eller anmälningsplikt eller andra bestämmelser i balken, kan komma att väsentligt ändra naturmiljön. Anmälan ska ske hos den myndighet som utövar tillsyn enligt 26 kap i balken. Denna myndighet får förelägga den anmälningsskyldige att vidta de åtgärder som behövs för att begränsa eller motverka skada på naturmiljön.”

Riksintressen för naturvård

Enligt 3 kap 6 § miljöbalken ska mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter ska särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvården, kulturmiljövården eller friluftslivet ska skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Natura 2000-områden - ett ekologiskt nätverk inom EU

Natura 2000-områden är områden som förtecknats av regeringen eller länsstyrelsen enligt 7 kap 27 § miljöbalken, därför att de bör beredas skydd eller har beretts skydd enligt rådets direktiv 79/409/EEG respektive 92/43/EEG. Enligt 7 kap 28a § miljöbalken krävs tillstånd för att bedriva verksamheter elelr vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område.

Metod

Undersökningen består i att se hur många husbehovstäkter det finns inom områden med dokumenterat höga geovetenskapliga värden eller andra höga naturvärden. Detta innebär en beräkning av hur många husbehovstäkter det finns inom riksintresse för naturvård och inom klass I och II i grusinventeringarna i Västerbottens län. För dessa täkter har även parallellt täktens status (igenvuxen, färsk etc) noterats. Dessutom ingår som jämförelse en beräkning av det totala antalet husbehovs-
täkter inom varje kommuns grusinventering. Antalet husbehovstäkter som ligger inom vattenskyddsområde dokumenterades också.

I Umeå och Vännäs kommuner har alla husbehovstäkter koordinatsatts för att få en bild av geografisk spridning och lokalisering.

Undersökningen utgörs av sammanställningar över den information som finns om husbehovstäkter i länets grusinventeringar (som redovisades i 3.1) och den fältinventering som genomförts. Följande översikter har gjorts;

- I varje kommun beräknades antalet husbehovstäkter i vardera klass I, II, III och övrigt, vilket är klasser enligt definitionen i grusinventeringarna. Parallellt noterades också om täkten berörde riksintresse för naturvård och/eller vattenskyddsområde.

- För varje kommun upprättades en lista med husbehovstäkter och tillståndsgivna täkter inom vattenskyddsområden (tabell 1och 3).

- En tabell har upprättats för varje kommun med husbehovstäkter inom klass I och II samt inom riksintresse för naturvård och inom vattenskyddsområde (tabell 3).

- I Umeå och Vännäs kommun har samtliga täkter koordinatsatts (figur 1).

- För riksintresset Öre älv och Umeå kommun har husbehovstäkterna listats och markerats på ekonomisk karta samt fältinventerats.

De uppräknade uppgifterna ger kunskap om husbehovstäkternas omfattning och om de berör höga naturvärden.

Därefter har husbehovstäktens inverkan på naturvärdena bedömts d v s om husbehovstäkten medför någon skada eller om husbehovstäkten är så obetydlig att den inte innebär någon skada på naturvärdena. För att undersöka detta har fältinventering utförts. Fältinventeringarna gjordes under 1995, 1997 och 1999. Husbehovstäkterna längs Öre älv och i Umeå kommun har besiktats. Längs Öre älv besöktes samtliga husbehovstäkter inom riksintresset. I Umeå kommun inventerades klass I, II och klass III områden samt täkter i ”områden av intresse för naturvården”. Vid fältinventeringen bedömdes täktens nuvarande status, storlek och grad av störning på naturmiljön. Utifrån besiktningarna har sedan täktens påverkan, status, storlek och grad av ingrepp bedömts (bilaga 1).

Vid besiktningen bedömdes täktens status utifrån fem olika kriterier.

Kriterierna som använts är:

1. Färsk/Öppen, Igenvuxen eller Efterbehandlad
2. Under grundvattenytan/över grundvattenytan
3. Liten/Mellanstor/Stor

4. Störande/Icke störande
5. Stort ingrepp/litet ingrepp

Klassningen har gjorts utifrån okulär besiktning och sedan har bedömning gjorts utifrån de fem kriterier om hur täkten ser ut och om den geologiska formen har påverkats mycket eller litet. De tre första har tagits från grusinventeringarna medan de två sista har använts för att bedöma hur stor påverkan husbehovstäkten har haft. När beskrivningarna av husbehovstäkternas påverkan på formationerna har gjorts har grusinventeringarnas naturvärdesbedömningar legat som grund.

Inga mätningar av täkter har förekommit men en liten täkt omfattar allt från några meter upp till 1000 m^2 – därefter blir de mellan 1000-5000 m^2 och en stor husbehovstäkt är lika stor som en kommersiell täkt – dvs över 5000 m^2. Få husbehovstäkter är riktigt stora utan de flesta håller sig i mellanklass. Däremot så blir de ju inte så ofta efterbehandlade utan växer mer igen och då kan ju ingreppet bli stort om verksamheten fortsätter. Dessutom kvarstår ofta påverkan även om täkten växer igen.

Sedan har jämförelse av naturvärdesbedömningen och de kriterier som täkten har fått i fält vägts samman och ligger som grund för bedömningen av hur husbehovstäkten påverkar grusfyndighetens naturvärden.

Resultat

Inventeringen har visat att det inom det område som omfattas av de regionala grusinventeringarna finns 1575 husbehovstäkter i Västerbottens län och att cirka 30% av dessa finns inom områden med höga naturvärden. Eftersom inte grusinventeringarna täcker hela länets yta är antalet husbehovstäkter antagligen betydligt fler.

Antalet husbehovstäkter inom de inventerade områdena är 1575, varav 240 ligger inom riksintresse för naturvård. Det kan som jämförelse nämnas att antalet tillståndsgivna naturgrustäkter i länet 2008 är 271. Av det totala antalet husbehovstäkter återfinns 135 inom klass I grusfyndigheter varav 67 av dessa dessutom ligger inom riksintresse för naturvård. Motsvarande uppgifter för klass II grusfyndigheter är 183 husbehovstäkter, varav 55 inom riksintresse. För klass III grusfyndigheter gäller att här finns 231 husbehovstäkter varav 32 inom riksintresse. Dessutom finns 86 husbehovstäkter inom riksintresse för naturvården utan att vara inom någon karterad grusfyndighet. Inom länets vattenskyddsområden finns också 35 husbehovstäkter.

Husbehovstäkter i Västerbottens län

Här redogörs för sammanställningen av husbehovstäkter i Västerbottens län, kommunvis, samt inom riksintresse för naturvård och vattenskyddsområde. I kapitlet finns ett antal tabeller. Där redovisas husbehovstäkter inom klass I och II grusfyndigheter, inom riksintresse för naturvård samt inom vattenskyddsområde. Där sådan information finns, redovisas täktens status (färsk, efterbehandlad, igenväxt etc), bilaga 1.

Dessa översikter kan sammanfattas enligt följande. Alla kommuner har husbehovstäkter i klass I och klass II grusfyndigheter (även i klass III och i gruppen övrigt finns husbehovstäkter). Det är framförallt i Nordmaling, Vindeln, Sorsele och Lycksele där täkterna dessutom ligger inom riksintresse för naturvård, se tabell 1. Umeå och Skellefteå har flest husbehovstäkter inom vattenskyddsområde, se tabell 4. Här ser man att intresset för grundvatten krockar med intresset att utvinna grus. Många husbehovstäkter som ligger

Tabell 1. Summering av data om husbehovstäkter med känd status i några av länets kommuner.

Kommun	Totalt antal husbehovstäkter inom inv. omr.	Antal husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO	Antal husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO i % av totalt antal	Antal husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO, som är öppna	Andel husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO, som är öppna av antal husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO
Nordmaling	152	47	31 %	18	38 %
Robertsfors	144	16	11 %	5	31 %
Norsjö	41	13	32 %	9	69 %
Vännäs	45	14	31 %	5	36 %
Umeå	157	35	22 %	16	46 %
Lycksele	223	124	56 %	36	29 %
Skellefteå*	289	46	16 %	11	24 %

* Uppgifterna från Byskeälven ingår ej
NRO = Riksintresse för naturvård

inom område med höga geovetenskapliga värden finns i Nordmaling, Umeå, Lycksele och Skellefteå, se tabell 1. I Vindeln, Robertsfors, Sorsele, och Åsele finns också ett flertal täkter inom sådana områden. Det här är alltså ett problem i de flesta kommunerna.

I Nordmaling, Robertsfors, Norsjö, Vännäs, Umeå, Lycksele och Skellefteå (exklusive Byskeälven), finns uppgift om täktens status i grusinventeringarna. I tabell 1 redovisas en sammanställning av bl a antalet öppna husbehovstäkter i grusfyndigheter med höga geovetenskapliga värden, i dessa kommuner. (Sammanställningen gäller således husbehovstäkter inom klass I och II samt inom riksintresse för naturvården). I snitt är drygt 30% av husbehovstäkterna öppna inom områden med höga naturvärden.

För 82 husbehovstäkter finns täktens status (öppen, igenvuxen, efterbehandlad) storlek (liten mellan, stor) och grad av ingrepp (stort, litet, störande , icke störande) både från grusinventeringen och från fältinventeringen. Samma täktstatus har registrerats vid 34 tillfällen både i grusinventeringen och i fältinventeringen. Vid 25 tillfällen är bedömningarna ungefär lika vid de bägge bedömningstillfällena. Vid fältinventeringen noterades 13 av 25 som något mindre igenväxta och 12 av 25 som något mer igenväxta än grusinventeringens bedömning. Fältinventeringen innebar att 23 husbehovstäkter fick ändrad status. Där var övervägande delen mer igenväxta än vid grusinventeringen. 16 stycken husbehovstäkter hade växt igen och i 7 hade man återupptagit täktverksamheten. Man kan anta att bedömningen gått till på samma sätt vid grusinventeringen och den genomförda fältinventeringen. Utifrån detta kan man dra slutsatsen att antalet aktiva husbehovstäkter verkar ha minskat mellan 1990 och 2000.

Tabell 2. Summering av data om husbehovstäkter med okänd status i några av länets kommuner.

Kommun	**Tot antal husbehovstäkter inom inv. omr.**	**Antal husbehovs täkter inom klass I och II, samt inom NRO**	**Andel husbehovstäkter inom klass I och II, samt inom NRO av totalt antal**
Bjurholm	39	14	36 %
Vindeln	112	33	29 %
Malå	23	12	52 %
Storuman	91	2	2 %
Sorsele	79	34	43 %
Dorotea	43	3	7 %
Vilhelmina	50	14	28 %
Åsele	76	18	24 %

Husbehovstäkter kommunvis

Detta är en sammanställning över husbehovstäkter i Västerbottens län, kommunvis. Täkterna redovisas uppdelade på de olika naturvärdesklasser grusförekomsterna är indelade i. Detta innebär klass I, II, III samt utanför (-) klassad grusförekomst. Antalet täkter som finns inom riksintresse för naturvård redovisas också, liksom antalet inom vattentäkter.

Tabell 3. Sammanställning över husbehovstäkter i Västerbottens län per kommun.

	Antal	Varav i riksintresse	Varav i vattentäkt
Nordmaling			
Klass I	17	13	-
Klass II	13	8	2
Klass III	23	11	3
Klass -	99	6	-
Summa	152		
Bjurholm			
Klass I	3	3	-
Klass II	8	5	-
Klass III	12	3	2
Klass -	16	0	-
Summa	39		
Vindeln			
Klass I	13	10	-
Klass II	12	6	1
Klass III	25	2	-
Klass -	62	6	-
Summa	112		
Robertsfors			
Klass I	4	1	-
Klass II	11	0	-
Klass III	14	0	-
Klass -	115	1	-
Summa	144		
Norsjö			
Klass I	6	2	-
Klass II	7	4	-
Klass III	6	0	-
Klass -	22	0	-
Summa	41		

Tabell 3 forts.

	Antal	Varav i riksintresse	Varav i vattentäkt
Malå			
Klass I	6	3	-
Klass II	4	1	-
Klass III	7	0	-
Klass -	6	2	-
Summa	23		
Storuman			
Klass I	2	0	-
Klass II	0	0	-
Klass III	10	0	-
Klass -	79	0	-
Summa	91		
Sorsele			
Klass I	11	4	-
Klass II	11	6	-
Klass III	9	0	-
Klass -	48	12	-
Summa	79		
Dorotea			
Klass I	0	0	-
Klass II	3	0	-
Klass III	7	0	-
Klass -	33	0	-
Summa	43		
Vännäs			
Klass I	0	0	-
Klass II	14	2	-
Klass III	12	0	-
Klass -	19	0	-
Summa	45		
Vilhelmina			
Klass I	7	2	-
Klass II	5	0	-
Klass III	6	0	-
Klass -	32	2	-
Summa	50		

Tabell 3 forts.

	Antal	Varav i riksintresse	Varav i vattentäkt
Åsele			
Klass I	7	1	-
Klass II	8	5	-
Klass III	5	1	1
Klass -	56	2	-
Summa	76		
Umeå			
Klass I	24	10	11
Klass II	11	0	2
Klass III	20	0	3
Klass -	102	0	-
Summa	157		
Lycksele			
Klass I	18	11	-
Klass II	38	16	1
Klass III	20	15	-
Klass -	147	53	-
Summa	223		
Skellefteå			
Klass I	17	7	2
Klass II	38	2	4
Klass III	55	0	1
Klass -	190	2	2
Summa	300		

Husbehovstäkter och tillståndsgivna täkter inom Vattenskyddsområde

En sammanställning på husbehovstäkter och tillståndsgivna täkter inom vattenskyddsområde finns kommunvis i bilaga 2. En sammanfattning av denna översikt presenteras här.

Tabell 4. Husbehovstäkter i vattenskyddsområden år 1997.

Kommun	Totalt antal vattenskydds-områden som berörs av husbehovstäkter	Sammanlagt antal husbehovstäkter i dessa vattenskyddsområden
Nordmaling	3	5
Bjurholm	1	2
Vindeln	1	1
Åsele	1	1
Umeå	5	16
Lycksele	1	1
Skellefteå	4	9

Tabell 5. Tillståndsgivna täkter i vattenskyddsområden år 1997.

Kommun	Totalt antal vattenskyddsområden som berörs av tillståndsgiven täkt	Sammanlagt antal tillståndsgivna täkter i dessa vattenskyddsområden
Nordmaling	1	1
Vindeln	1	1
Robertsfors	1	2
Storuman	1	1
Åsele	2	4
Umeå	7	22
Skellefteå	4	8

Sammanfattning av inventering av husbehovstäkter i Umeå kommun

Av kommunens totala antal husbehovstäkter som är 157 (1986), finns 24 inom klass I. Av dessa ligger 10 dessutom inom riksintresse för naturvården. Inom klass II område finns 11 husbehovstäkter. Inga av dessa ligger inom riksintresse för naturvården.

Husbehovstäkterna i Umeå har fältinventerats vid fyra tillfällen 95-10-11, 97-06-05, 97-08-08 och 99-05-05. Besiktning har skett i 16 av 24 täkter inom klass I område, 19 av 38 täkter inom klass II område, 4 av 20 husbehovstäkter inom klass III område samt 16 täkter som legat inom ”område av intresse för naturvården”.

Husbehovstäkter inom klass I-områden

Vindelälvsåsen vid Norrböle (80C1090) är ett klass I område. Här finns en dokumenterad husbehovstäkt. Vid besök i området kunde täkten inte återfinnas men det fanns ett flertal små husbehovstäkter i området.

Vindelälvsåsen, söder om Stöcksjön (80C1100 och 80C1101) ligger norr om föregående område. I detta område finns fem husbehovstäkter, varav verksamhet pågår (öppna) i fyra stycken. Den femte som är igenvuxen ligger även inom vattenskyddsområde och är grävd under grundvattenytan. Täkterna har en storlek som sträcker sig från 25x20 m (50x50;50x60) upptill 150x50 meter. Alla husbehovstäkterna bedömdes som stora ingrepp i naturmiljön.

Områdena beskrivs på följande sätt i grusinventeringen: Område 90 utgör Vindelälvsåsens äldsta, synliga del. Havets svallning har kraftigt påverkat den ursprungliga åsformen som helt eller delvis har utflackats. Materialdjupet är genomgående lågt och på ett flertal ställen sticker små bergkullar upp ur isälvsmaterialet. Området har både ett vetenskapligt värde och ett värde för friluftslivet. I område 100 -101 är Vindelälvsåsen ursvallad och isälvsmaterialet återfinns inom ett stort område. Materialet ligger flackt och bryts av uppstickande bergkroppar på ett flertal ställen. Inom området finns ett komplext system av välutbildade strandvallar, vilket är inventeringsområdets största. Hela området är därför vetenskapligt intressant och har också stor betydelse för friluftslivet.

Sävaråsen mellan Fattumyran och Lill-Malsjön (80F1020) har högsta naturvärdesklass, I. Åsen har här ett ovanligt utseende. På västsidan av huvudåsen uppträder fem biåsar utsträckta i nordvästlig riktning. Biåsarna har i huvudsak bibehållit sin ursprungliga distinkta ryggform medan huvudåsen har ett flackt avrundat krön. De väl bibehållna biåsarna gör att det vetenskapliga värdet är högt. Här ligger fem husbehovstäkter. Verksamhet pågår (färsk/öppen) endast i två. Av dessa bedöms en som ett stort ingrepp, och är en stor öppen yta i terrängen. Den andra husbehovstäkten är liten men också ett stort ingrepp. De resterande tre husbehovstäkterna är alla igenväxta och en av dem är också efterbehandlad. Två bedöms som icke störande och är små. Den tredje är grävd under grundvattenytan och är ett stort ingrepp. Samtliga dessa fem husbehovstäkter ligger inom vattenskyddsområde.

Sävaråsen mellan Lillmalsjön och Bullmark (80F2040) har också klass I. Åsen är här smal och har markerad ryggform, i norr är åsryggen undulerande. I norra delen av Kammen skär Sävarån igenom åsen och därefter avtar åsen snabbt i mäktighet. Åsen har ett stort värde för landskapsbilden. Två husbehovstäkter utgör mycket störande ingrepp i fyndigheten. En av täkterna är delvis igenvuxen men är ett stort ingrepp. Den andra är öppen och storleken är ca 0,5 ha.

Sävaråsen mellan Furunäs och Gravmark (80F2053) är klass I område. Åsen löper parallellt med Sävarån och åsen är smal och undulerande. Åsen har både ett naturvärde och ett kulturhistoriskt värde, det senare på grund av vägens stäckning, på åskrönet. Här finns två husbehovstäkter. Båda täkterna är stora ingrepp. Den sydliga täkten är idag igenväxt men ej efterbehandlad. Den nordliga täkten är öppen och den har en storlek på ungefär 0,3 ha.

Sammantaget kan man säga om Sävaråsen, att den är sönderhackad av täktverksamhet. Alla nya ingrepp och husbehovstäkter är störande för de kvarvarande naturvärdena.

Mickelträskåsen (80E4103) har naturvärdesklass I. I Mickelträsket syns åsen som ett radband av långsmala öar och längre mot NV fortsätter åsen i nordlig riktning genom byn Mickelträsk. Det glacifluviala materialet överlagras där av finkorniga sediment och åsen är till största delen uppodlad. Här finns i norra kanten en husbehovstäkt, som är efterbehandlad. Ingreppet är icke störande.

Vindelälvsåsen vid Rödåsel (80C6200) har högsta naturvärde klass I. Vid Rödåsel finns ett längre avsnitt av Vindelälvsåsen. Från Hundsjön i söder upp till Rödåns utlopp i Vindelälven är åsen kontinuerlig med distinkt ryggform. Åsavsnittet har ett högt vetenskapligt och pedagogiskt värde. Den har även ett värde för landskapsbilden. Här finns sex husbehovstäkter. I området finns också tillståndsgivna täkter. Alla täkter är stora ingrepp i den värdefulla formen. Området är ej besökt men av grusinventeringsrapporten framgår att 1986 var fyra av husbehovstäkterna öppna, de andra var igenvuxna.

16 av 24 husbehovstäkter inventerades inom klass I. Nio täkter var öppna och sju täkter var igenväxta. Alla bedömdes som störande ingrepp. Av de sju igenväxta täkterna bedömdes tre som stora ingrepp, tre var icke störande och en bedömdes ej. Åtta av 16 husbehovstäkter är stora, fyra är små och fyra är ej bedömda. Sammantaget var 12 husbehovstäkter störande ingrepp i naturgrusfyndigheterna. Sammanfattningsvis kan sägas om husbehovstäkterna inom klass I område i Umeå kommun att de utgör störande och stora ingrepp i naturgrusfyndigheter med höga naturvärden. Det är främst inom naturgrusfyndigheter som fått klass I i grusinventeringen som husbehovstäkter är ett problem. I de pågående husbehovstäkterna är det önskvärt att avbryta verksamheten och efterbehandla täkterna. Även de husbehovstäkter inom klass I område som är igenväxta bedöms ha påverkat naturvärdena negativt. Även en liten täkt kan vara ett störande ingrepp i en fyndighet med höga naturvärden.

Husbehovstäkter inom klass II-områden

Fem av totalt elva husbehovstäkter inom klass II område i grusinventeringen är besökta. Samtliga inventerade husbehovstäkter var igenväxta och två bedömdes som störande ingrepp i naturgrusfyndigheterna. Två husbehovstäkter noterades som små. Om husbehovstäkterna inom klass II område får man säga att de utgör ett problem och är stora ingrepp, även om vissa efter igenväxning inte är särskilt störande.

Husbehovstäkter inom klass III-områden

Av totalt 20 stycken husbehovstäkter inom klass III område i kommunen besöktes fyra. En täkt var öppen och tre var igenväxta. Samtliga fyra bedömdes som icke störande ingrepp eller små ingrepp. Två husbehovstäkter var stora, en var liten, och en bedömdes ej. Den slutsats man kan dra av detta är att oavsett storlek och status var inte täkterna något störande ingrepp, troligen beror detta på att formen inte är så speciell att ingreppet därmed inteupplevs störande.

Husbehovstäkter inom områden av intresse för naturvården

Övriga husbehovstäkter som besöktes ligger ej inom grusfyndighet som betecknats som värdefull i grusinventeringen. De ligger däremot inom ”områden av intresse för naturvården”.

Av 16 besökta husbehovstäkter var alla förutom två igenväxta eller på väg att växa igen. Majoriteten var dock utan efterbehandling. Två var grävda under grundvattenytan. De två öppna bedömdes som litet ingrepp eller icke störande. Av de igenväxta var två störande och resten, 12 stycken, små ingrepp. Fyra stycken husbehovstäkter var små, en var stor och två var mellanstora. Endast två husbehovstäkter bedömdes således som störande i landskapet. Liksom i klass III är formerna här sådana att ingreppen blir små och inte bedöms som störande.

Sammanfattning av inventering av husbehovstäkter längs Öreälv

Öreälven är en av de få helt outbyggda skogsälvarna och hör till de allra intressantaste av skogsälvarna ur geovetenskaplig synpunkt. Främst knyter sig intresset till sedimenten och de former som utbildats i de lösa avlagringarna. Meandersträckorna, ravin- och terrasslandskapen, strandvallar och de mycket aktiva fluviala processerna är speciellt intressanta. Älven sträcker sig genom flera naturgeografiska regioner. Här finns spår av många processer från inlandsisens tid och från en skogsälv. Förutom de nämnda formerna kan tilläggas; flyggberg, moränkullar, åsar, åsnät, åsgrop, skvalrännor, korvsjö, nipor, fluviala rännor, flygsanddyner.

Husbehovstäkter längs Öre älv (riksintresse för naturvård) har fältinventerats. Täkterna ligger längs älven inom en sträcka på 1000 meter på var sida om älven. Inventeringen har skett vid två tillfällen, 1997-06-04 inom Nordmalings kommun och älvens övriga sträckning 1997-08-14.

Totalt finns 63 husbehovstäkter längs Öreälv. Av de inventerade husbehovstäkterna ligger 12 stycken inom klass I område, 15 stycken inom klass II område, och 14 stycken inom klass III område. De resterande 22 husbehovstäkterna ligger ej inom karterad naturgrusfyndighet.

Husbehovstäkter inom klass I-områden

Öreälvens mynningsområde (01C2060), är ett klass I område, här finns en husbehovstäkt. Enligt grusinventeringen finns här avsatt avsevärda volymer sand och mo. På östra sidan av älven finns ett sammanhängande strandvallsystem. Hela området är mångskiftande med ett flertal formelement och avlagringar. Täkten är idag 100 x 50 meter. Materialet är sand. Täkten är i ena delen igenvuxen med tall, i andra delen som ligger under grundvattenytan växer löv. Bedömningen är att täkten är ett stort ingrepp i naturmiljön.

Öreälvsåsen vid Brännäset (01C6085) är också ett klass I område med en husbehovstäkt. Områdets värde består i att Öreälvsåsen här har tydlig ryggform, delvis inbäddad i älvsediment. Åsen utgör ett markant inslag i terrängen och har högt värde ur landskapsbildsynpunkt. I grusinventeringen anges täkten som färsk. Idag är täkten en öppen husbehovstäkt i kanten av klass I området. Materialet är sand. Täkten är ej så stor och bedöms som ett litet ingrepp. Högre upp på åsen finns det en tillståndsgiven täkt.

Öreälvsåsen vid Storforsen (03B1100). Åsen framträder i form av två separata ryggar som norrut löper samman till en mycket mäktig åsrygg vilken bitvis har mycket utpräglad getryggsform (klass I). Åsavsnittet vid Storforsen utgör ett mäktigt inslag i landskapsbilden. En husbehovstäkt ligger under en kraftledning och är öppen. Den är mellanstor och materialet är grusig sand. Täkten bedöms som ett stort ingrepp i en klass I form. Framförallt gäller det om täkten utökas åt väster.

Vid Öreälvens dalgång norr om Örträsket (81D2004) ligger ett klass I område. Vid Öråns utlopp i Örträsket finns utbredda sedimentavlagringar på åns östra sida. Örån meandrar på denna plats. Här finns kulturmiljöintressen som fångstgropar och härdar. Här ligger en husbehovstäkt som är mellanstor. Den är idag igenvuxen, men ej efterbehandlad, den har varit orörd i minst 10 år. I täkten växer 10-15 åriga träd. Materialet är fint. Täkten är ett störande ingrepp i naturmiljön.

I Öreälvens dalgång mellan Brodala i söder och Fröglidbäcken i norr (81D2009) finns mycket mäktiga älvsedimentavlagringar. Mellan Godmyr och Fröglidbäcken finns ett större område med flygsanddyner, där vissa dyner når upp till ansenlig längd och höjd (klass I). Förekomsten har genom sin stora utbredning, mäktighet, mångformighet och orördhet ett mycket högt vetenskapligt värde. Husbehovstäkten som ligger här är ett stort ingrepp i naturmiljön. Intill täkten ligger en sopstation. Sopstationen fanns redan vid tidpunkten för grusinventeringen och ligger i en flygsanddyn. Täkten är stor och materialet finkornigt. Sopstationen har påverkat värdena avsevärt.

Öreälvens dalgång mellan Bredträskbäcken och Hönäset väster om älven (81D2;D3018). Det stora HK-deltat i Öråns dalgång sträcker sig ned till Bredträskbäcken, och är delvis klass I område. Enligt grusinventeringen finns en liten igenvuxen täkt i grusig sand vid Storforsen. Täkten besöktes ej på grund av att vägen var blockerad av timmerbil. HK-deltat sträcker sig förbi Åkroken där Örån meandrar tydligt. Här finns två husbehovstäkter i kanten på grusfyndigheten. Deltat är i vissa delar helt plant men karakteriseras dock av ett flertal låga åsryggar som löper parallellt med Örån och omges av dödisgropar och dödisgravar. Den ena täkten anges som efterbehandlad i grusinventeringen. Täkten är medelstor och materialet är grovt grus. Täkten är delvis igenvuxen. I täkten finns ett blockupplag. Täkten är ett störande ingrepp i ett klass I område. Den andra täkten anges som delvis efterbehandlad. Idag är täkten en stor täkt med försök till efterbehandling, materialet är grovt grus. I täkten finns upplag.

Öreälvens dalgång mellan Hönäset och Lomfors väster om älven (81D3020). HK-deltats sträckning fortsätter från (Åkroken) Hönäset vidare åt nordväst (klass I). Strax nordväst Hönäset ligger två husbehovstäkter. På denna sträcka är deltat mer komplext i sin utformning. Nordväst om meanderområdet vid Åkroken finns flera oregelbundet orienterade åsryggar. Den ena täkten är en mellanstor, öppen täkt i en åsform. Materialet är grovt. Täkten är störande och ett stort ingrepp. Den andra täkten besöktes ej. I grusinventeringen angavs den som färsk.

Öreälvens dalgång mellan Älvbron vid Knaften och Stor-Holmtjärnen öster om älven (81D4040). HK-deltat öster om Örån från älvbron vid Knaften och norrut, är i sin sydliga del ett klass I område. Här ligger två husbehovstäkter. HK-deltat utgörs här till största delen av smala, plana terrasser. Vid bron framträder dock en kort åsrygg. Den sydliga täkten är stor och idag delvis igenvuxen med träd som är 20-30 år. Materialet är grovt. Täkten är ett störande ingrepp i landskapet och fyndigheten. Den nordliga täkten är delvis igenvuxen. Materialet är grovt. Täkten utgör ett stort ingrepp.

Av de 12 täkterna inom klass I besöktes 10. Av dessa är fyra stycken öppna, fem stycken

igenväxta och en utgör en del av en soptipp. Av de öppna var två störande ingrepp, en ett litet ingrepp och en ej bedömd. Samtliga igenväxta var stora ingrepp. En täkt definierades som liten, fyra stycken som mellanstora och fyra stycken som stora. En täkt var grävd under grundvattenytan. Totalt bedömdes åtta som stora ingrepp. Sammantaget kan sägas om husbehovstäkterna inom klass I område att de upplevs som stora ingrepp i naturgrusfyndigheter med höga naturvärden. I klass I definitionen ingår att det är grusfyndigheter med mycket höga naturvärden och det framgår också av beskrivningen av områdena, därav får täkterna i områdena stor påverkan på områdets naturvärde. Även de husbehovstäkter inom klass I område som är igenväxta bedöms vara stora ingrepp på naturvärdena.

Husbehovstäkter inom klass II-områden

Samtliga 15 täkter inom klass II område besöktes. Av dessa var två öppna, 11 igenväxta och två var stängda. Av de öppna var en ett störande ingrepp i naturgrusformen och en ett mindre ingrepp. Av de igenväxta var två störande ingrepp i naturgrusformen och åtta stycken ett mindre ingrepp. 12 täkter bedömdes som små, två som mellanstora och en som stor. Sammantaget kan man säga att en tredjedel (5 av 15) av husbehovstäkterna inom klass II klassas som stora ingrepp i landskapet. Klass II område har ett så stort värde för naturvården att de normalt inte kan upplåtas för kommersiell täkt. Husbehovstäkter i klass II område är ett problem speciellt om dem är stora, men kan vara det även som små.

Husbehovstäkter inom klass III-områden

Vi har besökt 13 av 14 husbehovstäkter inom klass III. Tre husbehovstäkter var öppna och tio var igenväxta. Av de tre öppna husbehovstäkterna var en störande och de andra två var det inte. Av de tio igenväxta husbehovstäkterna bedömdes tre som störande och sju som icke störande. Av täkterna var fem stora, fem var mellanstora och tre var små. Sammantaget var fyra av tretton täkter stora ingrepp vilket också är ungefär en tredjedel. Om klass III område säger man att de har sådant värde för naturvården att särskild uppmärksamhet erfordras vid prövning av täkt verksamhet. För husbehovstäkter inom klass III område noterades flera som störande utmed Öreälv. Detta beror förmodligen på att hela Öreälv har mycket höga naturvärden och är av riksintresse för naturvården.

Husbehovstäkter inom områden med höga naturvärden

Inom denna kategori besöktes 14 täkter av 22 möjliga. Fem täkter var öppna och nio täkter var igenväxta. Av de fem täkter som var öppna ansågs ingen ha någon störande inverkan. Åtta av dem igenväxta täkterna bedömdes inte ha någon störande inverkan. Av de besökta bedömdes en som stor, sex stycken som mellanstora och sex stycken som små. Sammantaget bedömdes endast en husbehovstäkt av 15 i denna kategori som stort ingrepp. Dessa täkter observerades vid grusinventeringen i mitten på 80-talet och nu tio år senare är två tredjedelar på väg att växa igen. Sannolikt är grusfyndigheterna så små att ingreppen i dem inte får sådan omfattning att de utgör ett problem.

Karta över husbehovstäkter i Umeå och Vännäs kommuner

Figur 1. Husbehovstäkter i Umeå och Vännäs kommuner

Diskussion

Huvudfrågan var hur omfattande verksamheten med husbehovstäkter är och i vilken omfattning husbehovstäkter berör respektive skadar höga naturvärden.

Resultaten visar att det finns ett stort antal husbehovstäkter i länet, 1575 inom de grusinventerade områdena och att ungefär en tredjedel av dessa ligger inom områden med höga naturvärden. Underlagsmaterialet har också visat att för sju kommuner är ungefär en tredjedel av dessa husbehovs- täkter inom områden med höga naturvärden, öppna.

Fältinventeringen visar att det framförallt är husbehovstäkter inom klass I områden som bedöms som störande eller stora ingrepp, ca 75 % av de besökta husbehovstäkterna inom klass I fick detta omdöme. De har också bedömts som stora eller mellanstora. Av de husbehovstäkter som fortfarande var öppna i Umeå kommun var det framförallt inom klass I grusfyndigheter. För Öreälv finns fler öppna och fler stora eller mellanstora, samt fler husbehovstäkter som bedöms som stora ingrepp, även i de övriga klasserna. En förklaring till detta kan vara att stora grusfyndigheter ofta innehåller ett bra material och är väl synliga i terrängen. Ingreppet blir också väldigt tydligt i väl utbildade former.

Antalet riksintressen i länet är för närvarande ca 100 och av dessa har 63 specifikt geovetenskapliga värden. Då 15% av husbehovstäkterna (inom inventerade områden) ligger inom riksintresse och 20% av dessa ligger inom klass I och II områden där det inte ges tillstånd till täkt, innebär husbehovstäkterna ett ingrepp och en skada på naturmiljöer med höga naturvärden. Kriteriet orördhet är en viktig del av bedömningen vid klassningen av naturvärdena i grusinventeringarna och riksintressevärdet.

Husbehovstäkter inom naturgrusfyndigheter med höga naturvärden är ett problem. Undersökningen har bekräftat att det finns husbehovstäkter där länsstyrelsen säger nej till täkt (t ex inom klass I område). Dessutom visar inventeringarna att husbehovstäkterna kan förekomma i stor omfattning. Enligt rapporten ”Hur länge räcker naturgruset i Umeå regionen”, ska alla geologiska bildningar med högsta skyddsvärde, klass I, i kommunernas naturgrusinventering bevaras liksom huvuddelen (90 %) av dem som har näst högsta skyddsvärde, klass II. Det innebär att det inte lämnas tillstånd till täkt i dessa område.

Länsstyrelsen anser därför att det är nödvändigt med tillståndsplikt på husbehovstäkter inom riksintresse för naturvård, och inom klass I och klass II områden i grusinventeringarna där verksamheten skadar naturvärdena. Tillståndsplikten ska innebära ett skydd både för område och hushållningen med naturgrus. Man ska inte heller kunna kräva ersättning. Det är viktigt att betona att Länsstyrelsen inte vill pröva husbehovstäkter inom andra områden än där verksamheten kan antas skada höga naturvärden.

Ytterligare argument för tillståndsplikt på husbehovstäkter är att nuvarande situation innebär en orättvis bedömning av de som vill bedriva täktverksamhet och det är otillfredsställande. Ett skydd som har generellt genomslag innebär ett rättvist system. Då kan man utgå från enhetliga bedömningar och enhetliga regler vid verksamheter som orsakar jämförbara skador. Det finns alltså starka skäl för att alla täkter som skadar naturvärden jämställs och prövas på ett enhetligt sätt.

I Länsstyrelsens policy säger man att alla täkter inom inre vattenskyddsområde ska avslutas och det lämnas inga nya täkttillstånd inom befintliga eller planerade vattenskyddsområden. Av undersökningen framgår att det år 1997 fanns 35 husbehovstäkter inom vattenskyddsområde. Dessutom fanns det 39 tillståndsgivna täkter inom vattenskyddsområde. Speciellt många täkter inom vattenskyddsområde finns i Umeå kommun. För att uppnå

målen i Länsstyrelsens policy om skydd av dessa områden och för att få en enhetlig prövning av täkter som skadar naturvärden bör dessa täkter avslutas.

Sammanfattningsvis innebär detta att Länsstyrelsen bör sträva mot en rättvis bedömning när det gäller täkter inom klass I och klass II områden för husbehovstäkter och kommersiella täkter.

Följande åtgärder bör genomföras:

- Pågående husbehovstäkter avslutas inom klass I och klass II områden samt inom områden av riksintresse för naturvården.

- Inventering genomförs med hjälp av flygbilder för att hitta ej tidigare kända husbehovstäkter som är stora och där aktivitet pågår. Finns sådana inom klass I och klass II område eller inom riksintresse bör dessa avslutas.

Referenser

- Berg, jord och restmaterial. Hushållning, prövning och tillsyn. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Hur länge räcker naturgruset i Umeå regionen.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Robertsfors grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, meddelande nr 3, 1986.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Nordmalings grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1986.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Umeå och Vännäs grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, Meddelande 2, 1987.

- Inventering av naturgrus, över och under grundvattenytan samt restprodukter, inom Bjurholms grusförsörjningsområde, Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Vindelns grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Norsjö grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Malå grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1999.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Storuman grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Sorsele grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1999.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Åsele och Dorotea grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Vilhelmina grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1998.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Skellefteå grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1986.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Byske/ Fällfors grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1999.

- Inventering av naturgrus över och under grundvattenytan samt restprodukter inom Lycksele grusförsörjningsområde. Länsstyrelsen i Västerbottens län, 1986

- Miljöbalken och dess övergångsbestämmelser (SFS 1998:808)

- Miljöbalksutbildningen, 1998. Grundkursen, kompendium 1.

- Regeringens proposition 1997/98:45. Miljöbalk, Del 1.

- Regeringens proposition 1997/98:45. Miljöbalk, Författningskommentar och bilaga 1, Del 2.

Öreälv klass I

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
4/6-97	01C2:60:3	1	olämpligt ingrepp	igenvuxen	stor
14/8-97	01C6:85:1	2	litet ingrepp	öppen	liten
	03B1:100:1	3	olämpligt ingrepp	öppen	mellan
	81D2:4:1	4	störande	igenvuxen	mellan
	81D2:9:1	5	olämpligt ingrepp	soptipp	stor
	81D2:18:1	6	ej besökt	-	-
	81D4:40:2	7	störande	igenvuxen	stor
	81D4:40:1	8	stort ingrepp	igenvuxen	mellan
	81D3:18:4	9	störande	igenvuxen	mellan
	81D3:20:1	10	störande	öppen	mellan
	81D3:18:5	11	-	öppen	stor
	81D3:20:2	12	ej besökt	-	-

Öreälv klass II

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
4/6-97	01C3:61:6	1	litet ingrepp	igenvuxen	liten
14/8-97	01C3:65:2	2	icke störande	igenvuxen	liten
	01C3:65:1	3	icke störande	igenvuxen	liten
	01C4:70:6	4	litet ingrepp	öppen	liten
	01C3:70:7	5	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	01C5:75:2	6	stort ingrepp	öppen	liten
	01C7:87:2	7	stort ingrepp	stängd	liten
	03B4:190:2	8	störande	igenvuxen	mellan
	81D2:15:1	9	icke störande	efterbehandlad	mellan
	81D3:27:1	10	störande	igenvuxen	stor
	81D3:30:2	11	stort ingrepp	stängd	liten
	81D3:30:1	12	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	81D4:41:1	13	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	81D6:41:2	14	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	81D6:41:3	15	litet ingrepp	igenvuxen	liten

Umeå klass I

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek	
11/10-95	80C1:100:5		olämpligt ingrepp	öppen	stor	
	80C1:100:8		olämpligt ingrepp	öppen	stor	
	80C1:100:7		olämpligt ingrepp	öppen	stor	
	80C1:100:6		?	igenvuxen	?	
	80C1:100:10		olämpligt ingrepp	öppen	stor	
5/6-97	80F1:20:1	1	olämpligt ingrepp	öppen	stor	
	80F1:20:2	2	icke störande	igenvuxen	liten	
	80F1:20:3	3	icke störande	igenvuxen	liten	
	80F1:20:5	4	olämpligt ingrepp	öppen	liten	
	80F1:20:6	5	olämpligt ingrepp	igenvuxen	?	
	80F2:40:1	6	mycket störande	öppen	stor	
	80F2:40:3	7	stort ingrepp	igenvuxen	?	
	80F2:53:2	8	stort ingrepp	igenvuxen	?	
	80F2:53:3	9	stort ingrepp	öppen	stor	
	80E4:103:1	10	icke störande	efterbehandlad	liten	
	80C6:200:x	11	stort ingrepp	?		6 stycken/ej besökta
8/8-97	80C2:120:4	1	stort ingrepp	öppen	stor	

Umeå klass II

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
5/6-97	80E5:140:1	1	störande	igenvuxen	?
	80C6:35:1	2	störande	igenvuxen	?
	80C6:35:2	3	?	igenvuxen	liten
8/8-97	80C4:180:1	1	icke störande	igenvuxen	liten
	80C5:150:1	2	icke störande	igenvuxen	?

Umeå klass III

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
11/10-95	80E4:100:2	1	litet ingrepp	igenvuxen	?
5/5-99	80C5:160:2	1	icke störande	efterbehandlad	stor
	80C5:160:3	2	icke störande	öppen	stor
	80D4:70:2	3	icke störande	igenvuxen	liten

Umeå klass -

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
11/10-95	80B1:10:2	1	litet ingrepp	igenvuxen	-
	80B1:10:1	2	litet ingrepp	igenvuxen	-
	80B1:70:11	3	litet ingrepp	igenvuxen	-
	80B1:70:12	4	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	80A1:60:2	5	litet ingrepp	delvis öppen	liten
	80B1:80:1	6	litet ingrepp	igenvuxen	stor
	80B1:80:2	7	ej besökt	-	-
	80D1:100:4	8	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	80D1:100:6	9	störande	igenvuxen	?
	80D1:100:5	10	litet ingrepp	igenvuxen	liten
	80D1:100:7	11	litet ingrepp	igenvuxen	lien
5/6-97	80C6:36:2	2	störande	igenvuxen	mellan
8/8-97	80C3:130:1	1	icke störande	efterbehandlad	liten
	80C2120:5	2	ej besökt	-	-
	80C2:120:6	3	icke störande	igenvuxen	liten
	80C3:130:5	4	icke störande	igenvuxen	liten
	80C4:180:5	5	ej besökt	-	-
	80C4:180:6	6	ej besökt	-	-
	80C3:170:1	7	ej besökt	-	-
	80C3:170:2	8	icke störande	öppen	mellanstor
	80D2:10:13	9	icke störande	igenvuxen	mellanstor

Öreälv klass III

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
4/6-97	03B1:102:1	1	olämpligt ingrepp	igenvuxen	stor
14/8-97	03B1:102:3	2	ej besökt	-	-
	03B3:160:2	3	icke störande	igenvuxen	stor
	81D3:22:1	4	icke störande	igenvuxen	liten
	81D6:48:1	5	icke störande	öppen	stor
	81D6:48:2	6	störande	efterbehandlad	stor
	81D6:48:3	7	störande	igenvuxen	mellan
	81D8:57:2	8	störande	öppen	mellan
	81D8:57:3	9	icke störande	efterbehandlad	mellan
	81D8:57:4	10	icke störande	igenvuxen	liten
	81D8:57:5	11	icke störande	öppen	mellan
	81D8:60:1	12	icke störande	igenvuxen	liten
	81D8:60:2	13	icke störande	igenvuxen	stor
	81D6:52:1	14	icke störande	efterbehandlad	mellan

Öreälv klass -

Datum	GI-nummer	Nummer	ingrepp	status	storlek
4/6-97	01C2:60:1	1	icke störande	öppen	liten
14/8-97		2	utgår		
	01C4:70:3	3	ej besökt	?	?
	01C5:80:1	4	icke störande	igenvuxen	?
	01C6:85:2	5	icke störande	öppen	liten
	81D1:2:2	6	störande	igenvuxen	liten
	81D4:32:2	7	icke störande	öppen	stor
	81D4:32:3	8	icke störande	igenvuxen	mellan
	81D4:38:3	9	icke störande	öppen	mellan
	81D4:38:2	10	icke störande	igenvuxen	liten
	81D6:48:5	11	icke störande	öppen	mellan
	81D8:57:1	12	icke störande	igenvuxen	mellan
	81D8:60:4	13	icke störande	efterbehandlad	mellan
	81D8:62:1	14	icke störande	igenvuxen	liten
	81D8:62:2	15	icke störande	igenvuxen	liten
	81D8:62:3	16	icke störande	igenvuxen	mellan
	81D10:64:1	17	ej besökt	?	?
	81D6:53:1	18	ej besökt	?	?
	81D6:53:2	19	ej besökt	?	?
	81D4:34:1	20	ej besökt	?	?
	81D4:34:2	21	ej besökt	?	?
	81D3:20:3	22	ej besökt	?	?

Länsstyrelsen Västerbotten
Storgatan 71 B, 901 86 Umeå

www.vasterbotten.lst.se
lansstyrelsen@ac.lst.se
090-10 70 00

ISSN 0348-0291